

Коротка оцінка ситуації та деякі проблемні аспекти експорту хімічної продукції з України

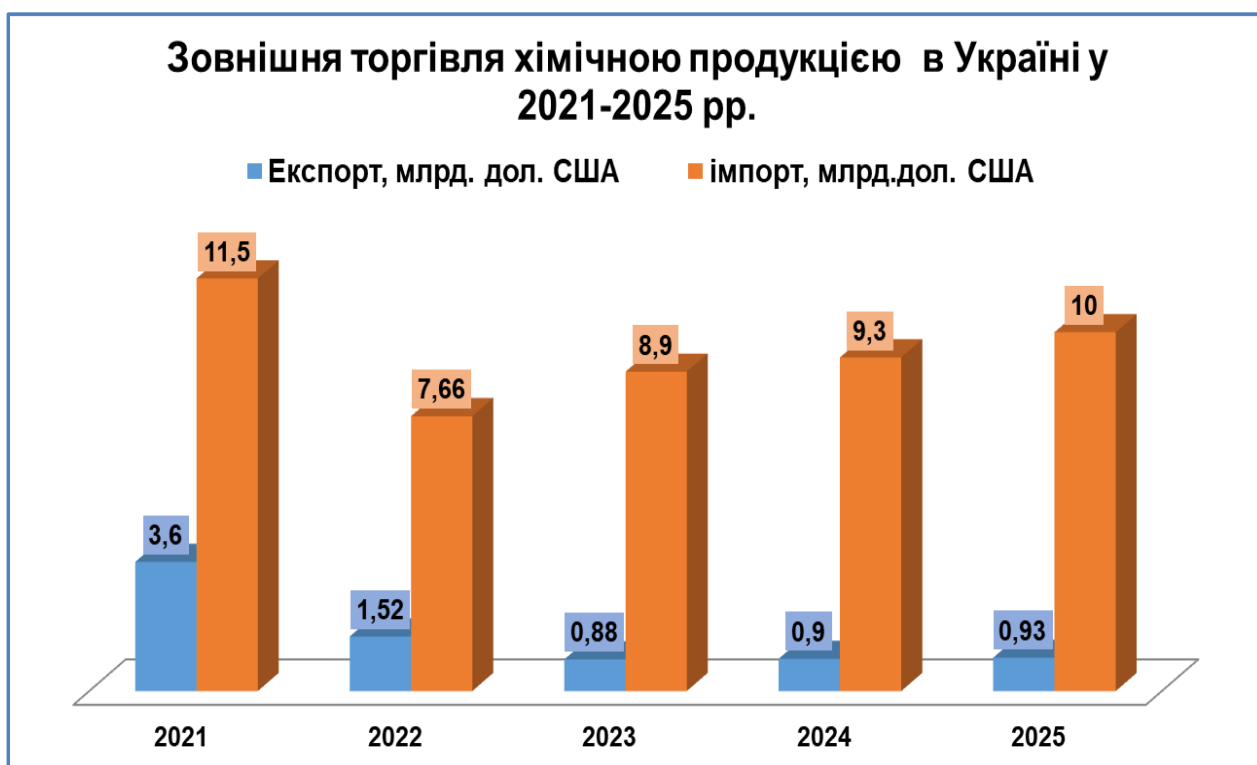
Аналітична довідка

1. **Коротка оцінка ситуації.** З початку широкомасштабної війни у зовнішній торгівлі хімічною продукцією посилилася тенденція до критичної імпортозалежності національного хімпрому на фоні значного зниження експортних поставок.

Фактично в 2-4 кварталах 2022 р. та упродовж 2023-2025 рр. експорт хімічної продукції з України мінімізувався у середньому річному вимірі до 900 млн. дол. США. Дисбаланс у зовнішній торгівлі хімічною продукцією, який був значним і в довоєнний період, з початку війни поглибився.

Частка експорту у виробництві хімічної продукції знизилася у середньому вимірі до 14-15%, експорт покриває імпорт лише на 10%.

Про таку динаміку свідчать дані, приведені на діаграмі 1.

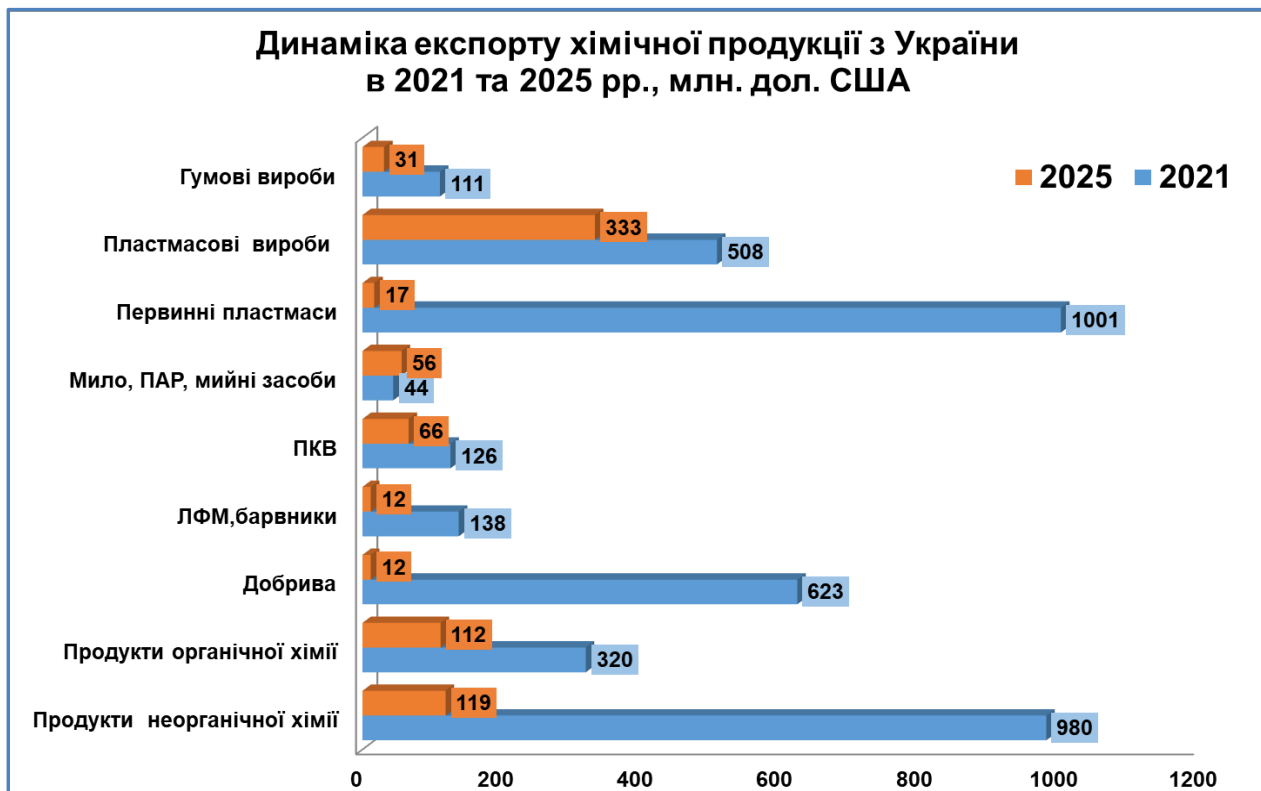
Діаграма 1. Обсяги зовнішньої торгівлі хімічною продукцією в Україні в 2021-2025 рр.

Простежується однозначна кореляція між обсягами експорту та зупинкою (або ж мінімальним та нестабільним завантаженням) основних виробничих потужностей у національному хімпромі з початку війни (ТОВ «Карпатнафтохім», АТ «Дніпроазот», АТ «ОПЗ», АТ «Сумихімпром» та ін.).

Така тенденція підтверджується і структурними секторальними змінами у товарному експорті хімічної продукції, які відбулися в 2025 р. порівняно з 2021 р.. Вони показані на Діаграмі 2. Обсяги зниження експорту хімічної продукції у вартісному вимірі були фронтально значимими, навіть на фоні росту цін на більшість видів хімічної продукції.

Найбільше секторальне зниження експортних поставок спостерігалось за рахунок зупинки хімічних підприємств, які є виробниками ключової секторальної продукції з мультипродуктовим ефектом: базові пластмаси у первинних формах (ТОВ «Карпатнафтохім», ТОВ «Карпатсмоли»), базові продукти органічної хімії (ТОВ Карпатнафтохім, АТ «Дніпроазот»), базові продукти неорганічної хімії (ТОВ «Карпатнафтохім», АТ «ОПЗ», АТ «Дніпроазот», АТ «Сумихімпром»).

Через регулятивні обмеження (квотування, ліцензування) експорт азотних добрив з України в 2022-2025 рр. був мінімальним. До повномасштабної війни експортні поставки азотних добрив були значними та становили у річному вимірі 600-700 млн. дол. США.

Діаграма 2. Секторальний експорт хімічної продукції з України в 2021 та 2025 рр.

У 2022-2025 рр. значні зміни відбулися у продуктовому «портфелі» експорту хімічної продукції. У переважній більшості товарних позицій в 2025 році порівняно з довоєнним 2021 роком відбулося **об'єктивне значне падіння експортних поставок хімічної продукції у вартісних та фізичних показниках**.

І, по суті, відновлення експортних поставок хімічної продукції через об'єктивні причини (зупинку виробництв, регулятивні обмеження) **не відбувається і не може відбутися**, оскільки експорт перебуває наразі на певному продуктовому і вартісному «плато». Відповідні дані показані на діаграмі 3.

На діаграмі 3 червоним кольором виділені сегменти товарних продуктів, в який упродовж воєнного періоду експорт хімічної продукції у вартісному вимірі залишався стійким або навіть мав незначний приріст у вартісних показниках (у фізичному вимірі приросту практично не було або ж він був локальним)

. До таких сегментів належать:

- окремі традиційні експортоорієнтовані хімічні продукти (технічний вуглець, графіт, декстрини, реагенти діагностичні, лецитин, нуклеїнові кислоти, ефірні олії, біодизель та його суміші);
- хімічна продукція для повсякденного побутового вжитку (мило, миючі засоби, засоби для чищення), антифризні препарати та інші засоби автохімії; рідкі протиобліднювальні суміші тощо;
- хімічні продукти підвищеного попиту для відновлення зруйнованих будівель та інфраструктури (пластмасові будівельні вироби, деякі лакофарбові матеріали, розчинники);
- хімічні речовини для виробництва ліків, бактерицидних препаратів, (сульфонаміди, вітаміни, альбуміни; альбумінати та ін.), інсектициди, біоциди, реагенти різного призначення.

Діаграма 3. Динаміка експорту хімічної продукції у розрізі окремих хімічних продуктів (груп хімічної продукції) в 2021 та 2025 рр.

Загалом слід зазначити, що зупинка ключових хімічних підприємств та регулятивні обмеження експорту азотних добрив призвели до критичного зменшення експорту великотоннажної хімічної продукції (хімічна сировина та напівсировина), який **об'єктивно не може бути компенсоване збільшенням експорту малотоннажних і середньотоннажних хімічних продуктів та сталим експортом продукції окремих великотоннажних хімічних виробництв.**

Таким чином, якщо не буде відновлене виробництво ключових хімічних підприємств, які не функціонують з тих чи інших причин, **відновлення експортних поставок хімічної продукції навіть до рівня 1,7-2 млрд. дол. США в середньостроковій неможливе.**

Про довоєнний рівень хімічного експорту (3,5-3,7 млрд. дол. США) не може бути й мови, оскільки на ТОТ залишилися великі хімічні виробництва, які у довоєнний період експортували хімічну продукцію на загальну суму 600-700 млн. дол. США (у цінах 2021 р.). Значна частина їх зруйнована і відновлення цих підприємств навіть у довгостроковій перспективі є проблематичним.

2. Отже, загальна експортна стійкість національного хімпрому станом на початок 2026 року у значній мірі втрачена.

Експорт хімічної продукції з України продовжує звужуватися, хоча цей процес уповільнився, оскільки дійшов до певної межі. Водночас структурні акценти в хімічному експорті частково відображають світові тенденції, основна з яких - ріст зовнішньоторгівельного обороту в сегменті первинних пластмас та виробів із пластмас, а також спеціальних хімікатів різного призначення в основному на імпортованій сировині та напівсировині.

Загалом проведений аналіз показує, що є окремі сектори (товарні групи) хімічної продукції, де цілком можливе **уповільнене збільшення обсягів експортних поставок продукції**, незважаючи на цілком зрозумілі безпекові ризики.

До таких товарних груп належать (перелік не вичерпний): вироби із пластмас (окремі види), біополімери на основі біомаси усіх видів та вироби з біополімерів, спеціальні хімікати, полімерні та біополімерні клеї, гумові вироби спеціального призначення, гумові вироби гігієнічні і фармацевтичні, рідкісні гази, силікатні матеріали, біодизель на основі відновлювальної сировини та ін.

Слід зазначити, що збільшення виробництва названої хімічної продукції потрібне, як для внутрішнього ринку, так і для експорту, тобто має **паритетну ринкову орієнтацію**.

Разом з тим, необхідно підкреслити, що експорт хімічної продукції з України у значній мірі є також імпортозалежним, оскільки **частка імпортової сировини та напівсировини у виробництві вітчизняної хімічної продукції другого та третього переділу становить від 50 до 100%**.

І цей чинник є важливим при розгляді проблем експорту хімічної продукції, оскільки суттєва частина експортоорієнтованої хімічної продукції виробляється в Україні **за принципом міксування** (мийні вироби, парфумерно-косметичні вироби, інсектициди, біоциди, продукція автохімії тощо)

3. Короткий висновок.

Таким чином, з початку війни відбулося значне зменшення валових обсягів експортних поставок хімічної продукції зі зміною товарної структури поставок. У хімічному експорті зменшилась частка хімічної сировини на напівсировини. **Вона по суті, замістилася імпортними поставками, що дозволило утримати частину перероблюваних виробничих потужностей**, хоча і збільшило негативне зовнішньоторгівельне сальдо.

Позитивна тенденція: **частка кінцевої хімічної продукції у структурі кумулятивних експортних поставок виросла до 60-65% (2025 р.)**, хоча її виробництво є у значній мірі імпортозалежним та здійснюється на основі імпортової сировини та напівсировини.

Загалом для збільшення експортних поставок хімічної продукції з України потрібні **певні підтримуючі заходи з боку держави**. Деякі з них

- (1) відновлення роботи основної частини ключових хімічних підприємств (якщо таке відновлення можливе за нинішніх умов), продукція яких дозволить зменшити імпорт хімічної сировини та напівсировини та збільшити обсяги виробництва національного продукту для внутрішнього товарного ринку;
- (2) розробка державної промислової політики та визначення експортних пріоритетів, особливо міжгалузевого та оборонного значення;
- (3) прискорене відновлення пошкодженої інфраструктури (транспортної, енергетичної, складської, соціальної тощо) в усіх регіонах, де це можливо з посилення її захисту;
- (4) пряма (цільова) бюджетна, кредитна підтримка малотоннажних (модульних) хімічних виробництв, введення системи грантів для підприємств, які виробляють або мають намір виробляти інноваційну хімічну продукцію зі значною доданою вартістю та можливістю експорту, надання фінансової (інвестиційної) допомоги у придбанні ліцензійних угод, патентів, проведення дослідницьких та проектних розробок для впровадження інноваційних технологій у вітчизняну промислову практику;
- (5) розширення інструментів та їх дієвості для страхування військових ризиків для компаній-експортерів;
- (6) введення режиму валютного сприяння для експортерів, певної передбачуваності валютного ринку;
- (7) фінансування з боку держави робіт по гармонізації стандартів на хімічну продукцію відповідно до міжнародних стандартів ISO та EN, впровадження секторальних Регламентів ЄС для завершення формування національного хімічного законодавства відповідно до міжнародних вимог;
- (8) надання реальної конструктивної допомоги компаніям-експортерам у пошуку ринків збуту з боку державних та спеціалізованих інституцій.

Розробник: Ковеня Т.В. (ДП «Черкаський НДІТЕХІМ»
(01.04.2026)